

Les roques (II)

9/I/1980

La nomenclatura popular de les roques —en el sentit geològic del mot— no és pas gaire extensa i, en un bon nombre de casos, ha recorregut al procediment analític, tan usual de la llengua, de crear denominacions compostes, formades amb termes genèrics com pedra o terra seguits d'un determinatiu amb un cert valor descriptiu: pedra maresa (arenisca), pedra de llamp, pedra de sabó o pedra sabonera, pedra del sol, pedra de lluna, pedra negra, pedra de sang, pedra terral (basalt), pedra foguera (sillex), pedra tòasca, terra gaiba, terra d'escudelles, terra de rajoler, terra de paraire, terra d'ossos, etc.

A part d'aquestes denominacions compostes existeixen també, és clar, en el llenguatge popular, algunes formes simples que designen roques segons la composició: arena o sorra, llicorella, argila, guix o algeps, llim, marbre, sal, sauló, soldó i segurament alguna més. En canvi, formes com alabastre, basalt, marga, pòrfir, lignit, quars, feldspat o granit, són cultismes (o semicultismes) o neologismes emmanillejats a d'altres idiomes, alguns d'ells introduïts ja fa molt de temps i esdevinguts més o menys populars. Sobre alguns d'aquests noms és interessant de fer alguns aclariments.

Arena i sorra són termes sinònims i encara que actualment, almenys en una bona part del domini de la llengua, hom prefereixi sorra, cal no mirar el primer com una forma suspecta, a causa de la seva identitat amb la forma del castellà: arena, en efecte, és un mot de bona nissaga llatina, usual a les Balears, i amb una bona presència a la nostra toponímia: Riudarenes, S'Arenal, les Arenes, etc. Llicorella és el terme autòcton, i admès pels geòlegs, per a designar les roques esquistoses o pissarrenques. Pissarra, encara que ja admès en català, és un manlleu del castellà, el qual, al seu torn, l'obtingué del basc. Usualment hom designa amb el nom de llicorella la roca i amb el de pissarra les plaques d'aquesta roca usades en les teulades de cases en regions muntanyoses. Soldó: segons Coromines, prové de sauló, però aquests dos noms designen generalment dos tipus de roca diferents. Guix i algeps (o algep) són també termes sinònims i relacionats etimològicament, però el segon obtingut a través de l'àrab.

En l'ús d'aquestes formes es cometen alguns errors usuals: «bassalt» en lloc de basalt, «pòrfid» en lloc de pòrfir, «màrmol» en lloc de marbre i fins i tot «arcilla» en lloc de argila. També s'esdevé que algú no sapiga trobar l'equivalent català de la denominació castellana «pedra tova»: es pedra tòasca o pedra tova. Per ultracorrecció hem sentit més d'un cop «granet» en lloc de granit. I quant a feldspat, cal advertir que la grafia d'aquest nom ha estat modificada recentment per acord de la Secció Filològica de l'Institut, ja que abans era «reidespat» que, és clar, trobem encara a textos dignes de credit.

Albert Jane